ARTICOLE MĂRUNTE, NOTIȚE ȘI RECTIFICĂRI

1. TOPONIMICE SLAVE DIN VALEA ALMĂJULUI (BANAT)

În toamna anului 1934, cutreerând Valea Almăjului (jud. Caraș), am notat fonetic o seamă de toponimice așa cum le pronunță populația de acolo. Dintre acestea, cele slave mi se par interesante prin faptul că au alt aspect fonologic ca toponimicele slave din celelalte teritorii locuite de Români.

Înainte de a începe examinarea lor, țin să fac observația că, pentru exacta cunoaștere a toponimiei noastre, e absolută nevoe de anchete toponimice întreprinse de linguiști care să noteze fonetic formele numelor de localități așa cum se aud în gura poporului. Adeseori forma oficială a unui toponimic este așa de stâlcită încât e aproape imposibil de a-i recunoaște etimologia. Voiu da un exemplu luat din toponimia Almăjului: Numele oficial al comunei *Dalboșeț*, evident de origine slavă, nu amintește niciun etimon slav. Îndată ce cunoaștem însă forma populară, etimologia ni se oferă dela sine. Almăjenii numesc acest sat *Dîlboșĕț* [1]) (accentul pe silaba finală), ceea ce ar corespunde unei forme literare *Dâlbocet*. Prototipul slav este *Dlbočĭc* [2]), forma mai veche, dinainte de vocalizarea în *u* a lui *l* silabic și trecerea la *a* a *jer*-ului unic,

[1]) Prin *ĕ* am notat un *e* care amintește pe *ă*; este deci o vocală intermediară între *ă* și *e*.

[2]) Un derivat cu sufixul *-ĭc* (serbo-croată mod. *-ac*) dela adjectivul *dlbok* (serbo-croată mod. *dubok*) « adânc ».

BDD-A14831 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:29 UTC)

a numeroaselor toponimice serbo-croate notate în dicționarul Academiei iugoslave din Zagreb: *Dubòčac*. După cum am arătat în *Anuarul Arhivei de Folklor*, III, p. 28, nota 3, forma oficială românească a acestui toponimic nu e altceva decât transcrierea cu ortografie românească a formei austriace *Dalboschetz*. Austriacii au redat prin *al* pe *îl* românesc și prin *sch* pe *ś* bănățean [1]).

Am spus mai sus că, din punct de vedere fonologic, toponimicele slave din Almăj diferă de cele din celelalte regiuni românești. Astfel, pe când toponimicele românești de origine slavă prezintă un caracter « medio-bulgar » în tratarea iusului mare străslav, de ex. *Dâmboviţa* < *Dǫbovica*, *Câmpina* < *Kǫpina*, *Glâmboca* « sat lângă Caransebeș (deci aproape de Valea Almăjului) » < *Glǫboka*, etc., etc. [2]), în Almăj avem *u* pentru *ǫ*, de ex. *Dubáu̯śa* « o mahala a comunei Bozovici » [3]). Suntem deci în prezența reflexului sârbesc al lui *ǫ*.

Un alt caracter sârbesc al acestor toponimice este tratarea jer-urilor, sau mai corect a unicului jer (*ĭ*), din vechea sârbă. În Almăj avem *ă* pentru acest *ĭ*. Iată câteva exemple: *Grădăț* (accentul pe silaba finală) « deal în hotarul satului Rudăria ». Acesta corespunde formei vechi sârbești *gradĭc*, accentuată pe *ĭ*, pe când în sârba modernă, cu trecerea lui *ĭ* la *a* și cu deplasarea štokaviană a accentului de pe silaba finală, avem *grádac* « orășel, citadelă, castel ». Forma bulgărească este *gradéc*; aceasta ar fi trebuit să sune în Almăj **grădźeț*, cu trecerea lui *d* urmat de *e* în africata *dź*. Același *ă* < *ĭ* îl avem și în *Vorăț* (accentul pe silaba finală) « un loc în hotarul Rudăriei » < vechiu sârb *dvorĭc* (accentul pe *ĭ*), sârb. mod. *dvórac* (cu retragerea štokaviană a accentului), diminutiv dela *dvor* « curte ». Forma bulgărească e *dvoréc* care a dat rom. dial. *voriéț* « curte » [4]). *Prăvălăc* (accentul pe silaba finală) pare a

[1]) În *Anuarul Arhivei de Folklor*, III, p. 27, nota 2, am mai dat câteva exemple de forme toponimice austriace intrate în toponimia oficială românească, de ex.. *Reșița* < *Reschitza*, în loc de *Reciţa*, forma bănățeană *Răśița* (accentul pe *i*)

[2]) V. E. Petrovici, *Graiul Caraşovenilor*, București, 1935, p. 7.

[3]) Cf. toponimicul *Dubovčac* dat de Dicționarul Academiei Jugoslave din Zagreb.

[4]) Forma *voriét* « curte » se întâlnește tot în Banat, înspre Mureș. Aceasta a fost împrumutată dintr'un graiu bulgăresc într'o epocă mai veche.

BDD-A14831 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:29 UTC)

avea de asemenea un *ă* pentru *ĭ*; cf. *Prevalac* « sat lângă Vranje » în *Rečnik Mesta*, Beograd, 1925, II, p. 335 și bulg. *prĕválec*, diminutiv dela *prĕval* « trecătoare peste munți » [1]).

Forme ca *Pîrl'ipăț* (accentul pe silaba finală) « numele popular al satului *Prilipeț* < **Prilipĭc* (cf. *Prilipac* « sat în raška oblast », *Rečnik Mesta*, II, p. 340), *Vîrșăț* (accentul pe silaba finală) « deal în hotarul Rudăriei » < **Vršĭc*, cf. sârb. mod. *Vršac*, bulg. *văršec* « vârfușor », și *Cotovăț* (accentul pe silaba finală) « părău în hotarul Rudăriei » nu ne sunt de niciun folos întru stabilirea tratamentului lui *ĭ*, deoarece *ă* după labială și *s* din formele românești a putut să se desvolte și din *e* în graiul bănățean. Forma oficială *Prilipeț* are la bază forma austriacă sau maghiară sau a putut fi adaptată pronunțării literare, astfel că nu poate servi ca dovadă că *ĭ* a dat *e*. E mai mult ca sigur că și aici formele vechi au fost dela început cu *ă* ca la *Vorăț*, *Grădăț*.

Tratamentul *ĕ* al lui *ĭ* din forma *Dîlbośĕț* se explică prin palatalizarea lui *ă* din cauza lui *ś* (mai vechiu *č*) precedent; o formă **Dîlbočăț*, **Dîlbośăț* nu e posibilă în limba română ci devine *Dîlbočĕț*, *Dîlbočeț*, în Banat *Dîlbośĕ'ț*. În toponimicul *Bozoviś* s'ar părea că *o* din silaba dintâiu ar arăta un tratament « bulgar » al lui jer mare, căci *Bozoviś* derivă din *bŭzŭ* « boz ». Forma veche a putut fi însă **Băzoviś* devenită prin asimilarea *ă—o* > *o—o* favorizată de labiala inițială *b* sau subt influența cuvântului românesc *boz* — *Bozoviś* [2]).

Este deci neîndoios că toponimia slavă a Almăjului prezintă caractere fonologice serbo-croate. Unele din aceste caractere sunt arhaice și dialectale, de ex.:

1. Păstrarea vechii pronunțări ca *ă* a unicului jer serbo-croat care astăzi, în majoritatea graiurilor serbo-croate a devenit *a*. Am dat mai sus exemple ca *Grădăț* < *gradĭc*, *Vorăț* < *dvorĭc*, etc.

2. Păstrarea accentului dinainte de deplasarea lui štokaviană. Astfel avem accentul pe silaba ultimă, pe când în štokaviana literară accentul s'a deplasat totdeauna de pe silaba ultimă la cuvintele cu mai mult de o silabă, de ex.:

---

[1]) Trebue deci să plecăm dela o formă veche sârbească **prĕvalĭk*.

[2]) V. însă și cele spuse mai jos, p. 182, nota 2.

BDD-A14831 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:29 UTC)

Bozoviś, Cotovă'ț, Dîlboșĕ'ț — Dubòčac, Grădă'ț — Grádac, Pîrl'ipă'ț, Prăvălă'c, La Priu̯ód « o poiană în hotarul Rudăriei » — *prihod, Vîrșă'ț, Voră'ț — dvórac.*

3. Păstrarea lui *l* silabic, de ex.: *Dîlboșĕț* < *Dlbočĭc.* Din același graiu serbo-croat trebue să fi fost împrumutat și termenul ciobănesc din Almăj *smîldz* [1]) « măsuratul laptelui la oi când se face stâna primăvara și se mulg întâia dată oile ». Prototipul slav meridional al acestui cuvânt l-am găsit atestat numai în dicționarul bulgar al lui Gerov subt forma *smlĭza* « întâiul muls al oilor, mulgerea completă a oilor la stână ».

4. Poate fi un arhaism — dar și o desvoltare mai nouă — redarea lui *v* în unele poziții prin *u̯* [2]). Astfel în poziție intervocalică, *Bíu̯ul* « deal în hotarul satului Borlovenii-Vechi »; de obiceiu după accent: *Buśáu̯a* « numele popular al satului Șopotul-Nou și al părăului ce curge prin sat », scris în hărțile militare austriace *Buciava*; *Coșáu̯a* [3]) « părău în hotarul satului Pătaș »; *Gău̯ojdźíia* [4]) « vale în hotarul Șopotului-Nou »; *Mudáu̯a* « numele popular al satului Moldova-Veche »; *Rîșáu̯a* « numele popular al orașului Orșova » [5]).

Când *v* închide silaba, trece de asemenea la *u̯* formând diftong cu vocala precedentă, de ex.: *Dubáu̯śa* (cf. *Dubovčac*). Adeseori diftongul se monoftongizează. Astfel sufixul toponimic *-ovĭc, -ovac*, are în Almăj forma *-oț(u)*. Trebue să plecăm dela locativ, *-ovcu* devenit **-ou̯cu* > **-ocu* = *-oțu*, al cărui *u* final a fost identificat de Români cu articolul enclitic. Iată câteva exemple: *Bilcóț* « deal în hotarul Rudăriei », notat pe hărțile austriace *Belcoveț u* [6]); *Gábroțu* « păr ul care formează granița între hotarele Băniei și Rudăriei (pe hărți *Gabroveț u*) [7]); *Gîrbóțu* « numele popular al satului

---

[1]) V. *Anuarul Arhivei de Folklor*, III, p. 162—163.

[2]) V. Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*, Göttingen, 1924, I, p. 374.

[3]) Cf. localitatea *Košava* în *Dictionnaire des localités dans le Royaume de Bulgarie*, Sofia, 1924, p. 14 și 114.

[4]) Cf. pluralul dialectal s.-cr. *gvožgíja* dela *gvožgje* « fier ».

[5]) Forma sârbească e *Ršava.*

[6]) In *Rečnik Mesta*, op. cit., II, p. 24, se găsește o localitate cu numele *Bjelkovac.*

[7]) În Iugoslavia sunt mai multe localități cu numele *Gabrovac.*

BDD-A14831 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:29 UTC)

Gârbovăț (pe hărțile austriace *Gerbovetz*) [1]); *Ilóca-Mică*, *Ilóca-Mare* [2]) « văi în hotarul Rudăriei »; *Ilóț* [3]) « vale între Rudăria și Prigor »; *Kiácoț* « loc în hotarul Băniei »; *Socolóț* « deal în hotarul Rudăriei » (cf. *Sokolovac*, v. *Rečnik Mesta*, *op. cit.*, II, p. 392); *Voinícoț* « loc în hotarul Băniei ».

În *Gúńișće* « nume de deal lângă Rudăria numit și Arie » (cf. s.-cr. *Guvnište* « toponimic » < *guvno* « arie »), avem contractarea lui *-uu̯-* — în loc de *-uv-* — în *u*.

Aproape toate satele din Almăj au câte o parte a hotarului cu numele *Dumbráua*. Aici avem o adaptare a unui element slav mai vechiu la fonetismul graiului slav care s'a vorbit cândva în Almăj. Slavii din Almăj vor fi zis cu siguranță **Dubráua* (cf. mai sus *Dubáuśa*). La Borlovenii-Vechi, unei părți a hotarului i se zice *La Dumbrá*; și aici forma articulată este firește *Dumbráua*.

Fenomenul acesta, adecă *v* > *u̯*, îl regăsim și în unele cuvinte curente din graiul almăjean: *crou̯* « adâncitură în pământ, basin » (în alte părți ale Banatului *crov*); *Crî'stou̯* « Ziua Crucii » < s.-cr. *Krstov* « idem »; *d'au̯ul* « diavol ».

Cele patru caracteristice ale toponimicelor slave din Almăj le regăsim în graiul serbo-croat al Carașovenilor ale căror sate sunt vecine cu Almăjul, deoarece sunt despărțite de Valea Almăjului numai printr'o regiune muntoasă străbătută de altfel vara de ciobani, atât Carașoveni cât și Almăjeni. Anume în graiul Carașovenilor se regăsește pronunțarea ca *ă* a unicului jer serbo-croat [4]); 2) accentuarea mai arhaică dinainte de deplasarea štokaviană a accentului [5]); 3) conservarea lui *l* silabic nevocalizat în *u* [6]); și 4) pronunțarea mult-puțin bilabială în unele poziții a lui *v* [7]). E deci probabil că graiul serbo-croat vorbit cândva în Almăj avea aceleași nuanțe dialectale ca cel dela Carașova.

---

[1]) Cf. toponimicele serbo-croate *Grbovac*, *Grbovci*.

[2]) Cf. localitatea din Jugoslavia *Jelovka*.

[3]) Cf. mai multe localități Jugoslave *Jelovac*.

[4]) În satele Clocotici, Lupac, Nermet și Vodnic, v. E. Petrovici, *Graiul Carașovenilor*, *op. cit.*, p. 81, nota 3.

[5]) V. Petrovici, *Graiul Carașovenilor*, *op. cit.*, p. 44—47.

[6]) V. Petrovici, *op. cit.*, p. 84—89.

[7]) V. Petrovici, *op. cit.*, 106—107.

BDD-A14831 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:29 UTC)

Îndată ce coborîm însă mai spre miazăzi, la Dunăre, graiurile sârbești se deosebesc de cel carașovean-almăjean. Astfel în toponimicul din valea Dunării, *Mudą̈a* « Moldova-Nouă », amintit mai sus, constatăm vocalizarea lui *l* silabic, deoarece trebue să plecăm dela o formă mai veche **Mldava*. Almăjenii au auzit deci acest toponimic dela Sârbi care-l pronunțau *Mudáva* sau mai degrabă *Mudą̈a*. De fapt graiul sârbesc de astăzi din Valea Dunării prezintă *u* în loc de *l* silabic. Prin urmare regiunea muntoasă ce desparte Valea Almăjului de Valea Dunării formează o graniță dialectală între graiul sârbesc carașovean-almăjean și graiul vorbit la Dunăre.

Se știe că Slavii din Carașova au venit în așezările lor de astăzi de undeva din Vechea Sârbie, probabil în secolul al XV-lea [1]). Tot atunci se va fi așezat și în Almăj o ramură din aceeași Sârbi cari s'au oploșit la Carașova. Aceștia au dat toponimiei slave din Valea Almăjului caracterul sârbesc dialectal cu cele patru caracteristice expuse mai sus. Înainte de venirea lor și în Almăj, ca și în regiunea Carașovei, toponimia slavă a avut probabil același caracter « medio-bulgar » ca și în restul Banatului, în Ardeal și în Muntenia [2]).

E. PETROVICI

2. BĂN. Ų > W, V, B, P.

Sunt cunoscute formele bănățene *capt*, *labd*, *lawtă*, *cheptoare* = caut, laud, laută, cheutoare (v. Philippide, *Originea Românilor*, II, p. 27). În Valea Almăjului (jud. Caraș), pe lângă trecerea la *p*, *b* a lui *ų* din diftongii *aų*, *eų* urmați de *t*, *d*, de ex. *dă lăbdắt să lắbdă* « de lăudat se laudă » (com. Bănia), *kieptų̆ária* « cheutoarea » (Șopotul-Nou), se întâlnește și prefacerea — în unele cuvinte — a lui *ų* intervocalic și chiar inițial în *v*: *luvat* « luat », *luvară* « luară », *núvăru* « nourul », *núviri* « nourii », *nuvirį́él* « nouraș », *ći vo luvá* = te ų̆o lua « te va lua », *vo învia* = ų̆o învia « va învia » (cf. *Anuarul*

[1]) V. Petrovici, *op. cit.*, p. 16—18.

[2]) Cf. Petrovici, *op. cit.*, p. 6—8. E deci posibil ca tratamentul *o* al lui *ŭ* din toponimicul Bozovici (< *bŭz-*) să fie un rest din vechea toponimie slavă a Almăjului dinainte de sec. XV.

BDD-A14831 © 1934-1935 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:29 UTC)